

יואב שורק

עונת הברווזים

הפארסה של הבחירות החדשות היא תוצאה ישירה של מה שהוליד אותן

מאינספור העשבים והשיחים שהצטופפו להם בינות לסלעים, מנקדים את הירוק העז בכתמים של סגול, כחול, ורוד ואדום, ומציבים רף חדש של עושר בוטני לחבל ארץ שהכרתי היטב מעונות קודמות. אך שבועות אחדים אחר כך, כשהחלו האפרים להצהיב, נתגלה שכשם שהירוק היה ירוק מאוד כך גם הצהוב: קוצי האביב הכפילו את גובהם, תולדת השפע של החורף, עד שחסמו שבילי טיולים רבים והקשו על השיטוט בשדות. אלה גם הביאו להתפשטות הנרחבת של שרפות רבות בימי השרב הראשונים. לא רק חיפושיות ופרפרים התרבו, אלא גם כל חיות השדה – ובעקבותיהם הנחשים, שניעורו רבים ורעבים מתרדמת החורף, מטילים

החורף האחרון היה כולו ברכה. מי שמחובר אל טבע הארץ הזו, אל בתותיה וחורשיה, מעיינותיה ואיזוניה האקולוגיים, לא יכול היה שלא לעקוב בהשתאות אחר השפע הרטוב שבא ממעל. הנה לנו חורף אחד כמו שצריך, אמרו רבים, עם מים רבים גם בלי סערות גדולות, עם רצף של ימי גשם בלי הפוגות-קיץ ארוכות מדי כמו שהיו בשנים קודמות. ובמהלך כל עונת הגשמים העיניים הופנו רק לכמויות ולמפלסים, לנחלים השוצפים ולחיוכי החקלאים והסביבתנים.

רק מעטים, אם בכלל, חשבו על ההשלכות שעתידות לבוא מתוך חורף-הברכה הזו. באחד השבועות האחרונים של החורף יצאתי אל הטבע של הרי ירושלים ונדהמת

את ארסם ביותר אנשים משהכרנו בעונות קודמות. האביב, מסתבר, אינו שוכח את החורף שקדם לו.

כל זה, כמובן, לא היה אמור להפתיע איש; ובכל זאת הופתענו. כשספרנו את השנתות במדדי הכנרת, את האי המתכסה במים ואת ספיקת הירדן, לא חשבנו על הקוצים והשרפות, החרקים והנחשים.

גם כאשר מערכת בחירות שלמה הונעה על ידי השאלה 'רק ביבי' או 'רק לא ביבי', והנחנו שהקלפי יכולה להכריע תיקים או שהתיקים יכולים להכריע קלפי, נראה שלא נתנו את דעתנו על השלכות עומק ורוחב של פרשיות ראש הממשלה. כי הנה, הקלפי הכריעה לכאורה בעד נתניהו, ובכל זאת ההכרעה לא הבשילה לממשלה, וסיבת-העומק טמונה בסיטואציה שאליה נקלע ראש הממשלה – שהפכה אותו לבעל מרחב תמרון מוגבל מאוד. האם הפרשיות שבהן נחקר נתניהו חשובות ומלמדות על שחיתות? האם מערכות אכיפת החוק התנכלו לו ו'חיפשו' אותו? כל השאלות החשובות הללו הופכות משניות כאשר התוצאה שלהן היא חולשה של ראש הממשלה וקושי בהתנהלות הפוליטית. אם הוא נראה כמו ברווז ומגעגע כמו ברווז, אמר מי שאמר, הרי מדובר בברווז, ובשפה הפוליטית – ברווז צולע.

מעט אחרי פרסום שורות אלו, באמצע יולי, יעקוף נתניהו את בן-גוריון ויהיה לאיש שכיהן לאורך הזמן הרב ביותר כראש ממשלת ישראל. ההיסטוריה לא תשכח את הישגיו הגדולים בהעלאת ישראל אל 'ליגת האלופות' של מדינות המערב, ובהווה קשה לתאר מי שיוכל לקדם כמוהו את מעמדה

הבינלאומי של ישראל ולשמור אותה מכניעה לתכתיבים זרים. היחסים יוצאי הדופן של נתניהו עם הנשיא האמריקני, והגישה חסרת התקדים של הממשל הנוכחי, מולידים יחד הזדמנות היסטורית שעלולה להיות מוחמצת אם יוחלף נתניהו בקרוב.

ובכל זאת, כמו ההשלכות הבלתי נראות של החורף המבורך, גם לכהונה אינסופית של ראש ממשלה שאין לו תחליף יש מחירים; וכך גם לכהונה של ראש ממשלה הרדוף על ידי תיקים אמיתיים או מדומיינים. חלק מהמחירים נגבים מאתנו כבר כעת, בדמות ההזנחה המצטברת של המדיניות הכלכלית, שפרי באושיה הוא הגירעון המאיים, כמו גם הרטוריקה הלא-ממלכתית של ראש הממשלה לנוכח מערכות אכיפת החוק; חלקם מן הסתם עוד ייגבו בעתיד.

מנהיגי הימין בכלל והליכוד בפרט שבויים בידיו של נתניהו, מסיבות טובות – אבל הנכס הופך מול עינינו לנטל. ומסתבר שהמציאות הפוליטית אינה יודעת ואקום: כאשר מורגשת ההתמהמהות מהצבת אלטרנטיבה לאיש בעל הנעליים הגדולות, מי שגורף את הקופה הוא דווקא אביגדור ליברמן, פוליטיקאי שמעטים מעריכים, בזכות היותו היחיד שמעז לאתגר ולנער את המערכת.

אכן, ההיסטוריה עוד עשויה להפתיע, וייתכן שנתניהו יצלח את משבר התיקים ויישאר עמנו – כאריה ולא כברווז – לעוד עשור פוליטי רב הישגים. אבל ברוב המקרים ההיסטוריה אינה מפתיעה, ולמי שמבקשים להתנהל עמה בתבונה כדאי לחשוב על העתיד כפי שהוא נראה לעין.

דוד מ' וינברג

ללא אשליות וללא ייאוש

הרבה אתגרים אסטרטגיים עומדים לפתחה של ישראל. עם חלקם נתניהו מתמודד בהצלחה

מדיניים יציבים". מסמך הערכת-המצב והתוכנית זמין במלואו באתר המכון.

בבסיס ארבע-עשרה ההמלצות המדיניות הקונקרטיות של התוכנית עומדת ההנחה, שנדמה כי רבים נוטים להדחיק, שישראל עלולה למצוא את עצמה במלחמה בשלוש חזיתות עם איראן וגרורותיה. המשבר בין ארה"ב לאיראן וההתבססות הנמשכת של גורמים איראניים בסוריה ובלבנון, לצד המשך השליטה של חמאס בעזה, עלולים להביא את ישראל לאתגר של לחימה לא פשוטה – קרקעית ובליסטית. כדי לקדם את פני הרעה, על ישראל לבלום את התהוותה של מכונת מלחמה איראנית בסוריה ואת הקמתם של בסיסי טילים איראניים ארוכי טווח בעיראק; להפגין יכולת שרירה לפגוע במטרות הגרעין האיראניות ולעמוד במלחמת טילים קשה; ולהכין כוחות קרקע המסוגלים לתמוך במהירות ולהשיג תוצאות מכריעות בשתי הזירות הפלסטיניות.

מערכה כזו תעמיד במבחן את הלכידות הלאומית שלנו, את עוצמתנו של צה"ל ואת כושר התמרון של הדיפלומטיה הישראלית. משום כך, המשימה החיונית ביותר של הממשלה הבאה היא להשיב רוח של אחדות וייעוד לאומי באמצעות בניית קונצנזוס מדיני רחב ככל האפשר.

פירוש הדבר, בין היתר, הימנעות מהרפתקאות מדיניות מסוכנות כמו נסיגות חד-צדדיות מחלקים מיהודה ושומרון –

בימים שבין בחירות לבחירות כל תשומת הלב מופנית אל הזירה הפנימית, במנעד הרחב שבין הרכילות והפוליטי לבין סוגיות עקרוניות של דת ומדינה. אבל בשעה שאנו מתווכחים עד אין קץ בתוך הבית, חיילינו ממשיכים לשמור על הגבולות, מנהרות ממשיות להיחפר, ושינויים במערך הגיאואסטרטגי במזרח התיכון ממשיכים להתרחש. הזירה האסטרטגית, הביטחונית והמדינית, ממשיכה להציב את אתגריה.

בניסיון למפות את האתגרים הללו, פרסם מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון (JISS), שאני משמש בו סגן נשיא, הערכת מצב ותוכנית מדינית-ביטחונית תחת הכותרת "עוצמה בשעת מבחן". בהקדמה למסמך בחרו עמיתי המכון את הנוסחה "ללא אשליות וללא ייאוש" – נוסחה שטבע דוד בן-גוריון בשעה חשוכה הרבה יותר בהיסטוריה היהודית, טרם ההצבעה באו"ם ב-1947. "איננו שוגים באשליות", אמר אז, "אבל אל ייאוש. עלינו היהודים, וביחוד עלינו הציונים, אסורים שני דברים: אופטימיות קלה ופסימיות עקה".

מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון הוקם בשנת 2017 מתוך כוונה לתת ביטוי להשקפת עולם אסטרטגית ריאליסטית. המכון מעודד את הקשר ההיסטורי של העם היהודי לארץ ישראל כ"מרכיב מרכזי בתפיסה הביטחונית ובוהות הלאומית", ומקדם "מדיניות פרגמטית שתשמור על ישראל חזקה ותוביל בטווח הארוך להסדרים

מהלך שיקרע את העם ללא צורך וללא הצדקה ויזין את הציפיות הלא-מציאותיות של הפלסטינים בלי שיניב לישראל תמורה מדינית של ממש. גם ביחס לתוכניות הפוכות, כמו החלת החוק הישראלי על כל ההתנחלויות, קוראת התוכנית של JISS לאיפוק. "אין לנקוט כל פעולה עד למיצוי יוזמת השלום של ממשל טראמפ, וגם אז צריכים המהלכים של ישראל לדבוק בקווי הקונצנזוס הלאומי הרחב".

מבחינה זו, "ניהול הסכסוך עם הפלסטינים ללא הגבלת זמן אינו בחירה פחדנית של מנהיגים, אלא בחירה רציונלית", כותבים עמיתי המכון. "במיוחד בעת שהאתגר האיראני מתנשא גבוה מתמיד מעל אופקיה של ישראל". לזאת אוסיף: ניהול שקול של סכסוכים מחייב יד יציבה על הגה השלטון וביטחון עצמי בצדקת האינטרסים ארוכי הטווח של ישראל. אך יותר מכול, הוא דורש סבלנות. לדבריהם, ישראל צריכה לברך על מה שמכונה "עסקת המאה" שיציג ממשל טראמפ, ולהסכים לנהל משא ומתן על בסיס קווי היסוד שלה. הסיבה לכך פשוטה: יש להניח שתוכנית טראמפ תגבר על "החוכמה המקובלת" המיושנת בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני, כלומר מודל 'שתי המדינות' המבוסס על מתווה קלינטון, ותציע קווי מתאר ריאליסטיים יותר.

בסוגיה אסטרטגית זו החוקרים מגבים את עיקרי מדיניות ממשלת נתניהו היוצאת, אולם בסוגיות אחרות הם מראים כי התנהלותו של ראש הממשלה בעייתית. כך, למשל, לגבי ירושלים: כפי שמראה הניתוח האסטרטגי, ביטחונה הלאומי של ישראל מחייב שליטה על ירושלים ועל המרחבים

שסביבה. על הממשלה לפעול לביסוס הרוב הציוני בעיר באמצעות בנייה נרחבת באזור E1 (למרות ההתנגדות הפלסטינית והאירופית, שערכה עד כה את נתניהו מלבנות שם ולפנות את ח'אן אל-אחמר) וחיבור ירושלים למעלה-אדומים, ולבסוף גם לבקעת הירדן. התוכנית ממליצה גם להנהיג ממשל תקיף והוגן יותר בחלקים הערביים של העיר: פעולה נחושה נגד גורמים קיצוניים או זרים המבקשים לשנות את הסטטוס קוו בהר הבית, לצד קידום שילובם של ערביי ירושלים המזרחית בחיים האזרחיים באמצעות השקעה בתשתיות ובחינוך.

בעיה נוספת היא משרד החוץ. במסגרת המלצותיה קוראת התוכנית לשורה של צעדים בזירה הבינלאומית. היא מראה כמה חיונית היא הפעולה הדיפלומטית, ועומדת על כך שעל ישראל לפעול בתחום זה בזירות רבות ובכלים מגוונים. עמיתי המכון נותנים לראש הממשלה נתניהו ציון גבוה מאוד על השיפור הניכר במעמדה הדיפלומטי של ישראל בעולם, ובכלל זה הידוק הקשרים עם רוסיה, סין, הודו, מדינות מזרח אירופה ומחוזות באפריקה ובדרום אמריקה – אבל מותחים ביקורת על ההזנחה המתמשכת של שירות החוץ המקצועי.

ישראל זקוקה לשר חוץ במשרה מלאה; להחזרת יחידות מקצועיות שפוזרו בין משרדים אחרים; להקצאת תקציבים נוספים למאמץ הדיפלומטי; להגדלת מש"ב, המרכז לשיתוף פעולה בינלאומי של משרד החוץ (הגוף שאפשר לראות בו סוכנות הסיוע הלאומית של ישראל) ולשילובם של ארגוני סיוע וולונטריים ישראליים (ויהודיים) ביוזמות סיוע בחו"ל; ולהכשרת אנשי

את צה"ל להיות ערוך וכשיר למלחמה, ואת החברה הישראלית לשמור על לכידות מרבית. אלה הם מבחנים שחשיבותם עולה בהרבה על ניצחון כזה או אחר בנקודות בהתגוששות הנמשכת בין שונאי נתניהו לחסידיו או בין דתיים לחילונים.

מקצוע שיוכלו לתקשר עם הקהל בעולם הדובר ערבית, הקשוב היום יותר מתמיד למסרים הבאים מירושלים.

ישראל היא מדינה חזקה ומעמדה האסטרטגי טוב מתמיד. יחד עם זאת היא עומדת בפני אתגרים ביטחוניים לא מבוטלים, המחייבים

דוד מ' וינברג הוא סגן נשיא מכון ירושלים לאסטרטגיה ולביטחון (jiss.org.il).

בעקבות כנס 'שמרנות ישראלית'

יואב שורק

פתיחה חגיגית

כנס השמרנות הישראלית עשוי לציין את סלילתה של דרך חיונית לעתידה של מדינת ישראל

הישראלית, על חיוניותה, על מהותה ועל הזיקה בינה לבין העקרונות האידיאולוגיים והפוליטיים המוכרים יותר בשיח הישראלי: ימין ושמאל, חילוני ודתי, אליטה ישנה ואליטה חדשה, ממלכתיות ומגזריות, ועוד ועוד. הכול מודים בכך שהמושגים השגורים הללו הם לעיתים גורם מכשיל ולא מצמיח, המביא את השיח למבויים סתומים; יש אפוא לשמוח על צמיחתם של מושגים חדשים ובריתות חדשות, ובעיקר על הניסיון המבורך להעמיק את החשיבה על המדיניות הציבורית שלנו, ללמוד מן ההיסטוריה ומעמים אחרים, לתרגם את הערכים שלנו לשפה פוליטית, ובכלל להשיב לרעיונות את מקומם המרכזי בעיצוב סדר היום שלנו. זה מה שאנו מנסים לעשות כאן בהשילוח בפרט ובקרן תקווה בכלל, ויש לנו סיבה טובה להאמין שהכנס יעורר עוד הרבה כוחות שיביאו ברכה לחברה הישראלית ויציעו מענה לאתגרי הדור הבא.

הניסיון לגבש שפה חדשה, בוודאי שפה חדשה המכבדת את הישן, הוא מורכב. ניסינו להעלות חלק מהמורכבויות הללו בשני גיליונות של השילוח – בגיליון הקודם, גיליון 14, עם המסה המזוקקת

בי"א באייר, 16 במאי, אירח מרכז הקונגרסים הבינלאומי בירושלים את כנס 'שמרנות ישראלית' הראשון, בארגונה של קרן תקווה, המוציאה לאור של 'השילוח'. הרצאת הפתיחה של האירוע (לאחר הרצאה קצרה מפי יו"ר קרן תקווה רוג'ר הרטוג) הייתה של ד"ר יורם חזוני, שהניח יסודות לשיח השמרני בישראל כבר בשנות התשעים. הבחירה בחזוני להרצאה הפותחת משקפת את העובדה שהכנס היה בעת ובעונה אחת נקודת התחלה ונקודת סיום: סיום שלב ארוך ומורכב של זרעית זרעים בערוגות שונות, והתחלה של שלב חדש, שבו מבקשים לאסוף את היבול הצנוע של אותם זרעים מן הערוגות השונות לכלל תנועה מוכרות, כדי שלדברים יהיה כוח ותהודה וכדי שיוכלו להתברר עוד ועוד.

קולמוסים לא מעטים נשברו, לפני הכנס ואחריו, על המונח 'שמרנות' ועל משמעותו הפוליטית, האינטלקטואלית והחברתית. זהו אכן מונח בעייתי, וקיומו של הכנס אינו מעיד על התעלמות מבעייתיות זו. להפך: במידה רבה, הכנס מבקש להתחיל שיח נרחב ומעמיק על משמעותה של שמרנות במובן

כאן. חלק מן הביקורת, יש לומר, התעלם מהצהרת הכוונות הברורה, שלפיה החזון של הכנס הוא פתיחת דיון על הדרך הראויה לחברה הישראלית ולא סגירתו.

חתימה לתיקון מתוך כבוד לקיים; חירות לאדם מתוך הישענות על מארג הזיקות למשפחה, לקהילה ולעם; חיזוק הערבות ההדדית והזהות הלאומית תוך צמצום הכפייה והמעורבות הממשלתית; טיפוח היוזמה והאחריות האישית בימים של פטרנליזם ממלכתי – כל אלה הם הכלים שהשיח השמרני מבקש להעניק לחזון היהודי-ציוני שמתממש בישראל. זוהי משימה נכבדה, המוטלת על כתפיהם של מי שמבקשים לחתור במים העמוקים של עולם הרעיונות והערכים בעידן של שיח קצר רוח. אנו מאמינים שהכנס מעניק לחתימה הזו דחיפה של ממש.

של אלון שלו על מהותה של שמרנות פוליטית, ועם המאמר שלי על הזיקה בין עמדה יהודית-ציונית לבין שמרנות; ובגיליון המיוחד שהפקנו לרגל כנס השמרנות, שבו התפרסמו 22 מאמרים – קצרים ברובם – מאת כותבים רבים ונכבדים, על אודות השמרנות בכלל והשמרנות הישראלית בפרט. עמיעד כהן מבאר שם שהכנס מנסה לעורר את הביטחון של החברה הישראלית באינטואיציות השמרניות שלה, ויובל לוי, שמסתו המתורגמת חותמת את הגיליון, מלמד את הדרך הארוכה אל החירות. קוראי השילוח שלא השתתפו בכנס מוזמנים לקרוא את הגיליון באתר האינטרנט שלנו (בלשונית גיליונות).

זהו ניסיון מורכב, ואך טבעי שהוא ייתקל בביקורת – גם קנטרנית וצרת אופק, וגם בונה ומדייקת. ביקורת על הכנס הועלתה בכמות שונות, ובחרנו להביא ממנה גם

צור ארליך

תרבות גבוהה וסנטימנט נמוך

תגובות הקהל בדיון על תרבות שמרנית עוררו רושם שההתנגדות לתרבות מתוקצבת גולשת להתנגדות לתרבות

יש כאן. שלוש הזירות הנזכרות – הכלכלית, התרבותית והרעיונית – חברו יחדיו באחד המושבים בכנס השמרנות הישראלית: רב-שיח בשאלת התרבות השמרנית. שכן זו הייתה במת דיון רעיונית על נושא התרבות – ועל סוגיית מימונה. פרצי תשואות, מחיאות כפיים, היו במושב הזה גם היו.

מה בין תשואות בשוק ההון לתשואות בתיאטרון ובאולם הכינוסים? אלו ואלו הן מדדים חלקיים. תשואות גבוהות למשקיע הן עדות אפשרית לתבונתו, אך גם למזלו הטוב. תשואות לנואמת בכנס או למשתתף בפאנל, מעידות על אהדתו של נתח גדול ומרכזי בקהל למה שאמרו, אך כמובן גם הן תלויות במשתנים של שנינה ומצב רוח, כריזמה ותזמון וטעם. ועדיין – אינדיקציה

ודומה כי אופיין העקבי העיד על הלך רוח דומיננטי בקהל.

שאלות רבות נידונו במושב הזה, שאלות המזמינות, אפילו מתוך המקטע השמרני של קשת ההשקפות, תשובות אפשריות סותרות. האם לציבורים שמרניים קשה יותר להעמיד אמנים גדולים ופורצי דרך? עד כמה מכריעים המחסומים הפנימיים והחיצוניים, הערכיים והטכניים, הנפשיים והחברתיים, העומדים בפני יוצרים שמרנים ודתיים? ואילו מן המחסומים הללו אמיתיים בכלל? האם תפיסת עולם שמרנית מגיבה יצירות אמנות וספרות אחרות באופן מהותי מאלו שמגיבה תפיסת עולם שמאלית? האם שמרנים מגדירים "תרבות" אחרת מן המקובל כיום? התשובות שניתנו לשאלות אלו שהעלתה המנחה אמילי עמרוסי היו מגוונות ומעוררות מחשבה.

אך בעיקר בערו – ושימשו בסיס לתשואות – השאלות על הממשק בין תרבות לכלכלה. האם אפשר, מתוך תפיסה כלכלית של משק חופשי, יוזמה פרטית וממשלה קטנה, למצוא הצדקה למימון תרבות ואמנות בתקציבי מדינה ובפרסים ממלכתיים? משאלה זאת עשויה אף להסתעף שאלה חמורה יותר: האם יש זכות קיום, או לפחות סיכויי קיום, לאמנות שאינה מצליחה לממן את עצמה? ואם לא, האומנם נגזר גם על התרבות להימדד בכלי השוק? האם איכות נמדדת בכמות? האם ישנם טעמים הנחשבים יותר מאחרים, או שאיכות היא נגזרת של פופולריות? היש בתחום הרוח מקום לאליטיזם שאין לו ביקוש רחב?

בסוגיות אלו האחרונות, נהיית לב שמרנית עשויה להוביל לקצוות שונים. מצד אחד, השמרן דוגל במידה-הטובה ובטיפוחה,

באליטיזם של סגולה, בכבוד כלפי הישגים נאצלים של הדורות הקודמים, ובנשיאת עיניים אל התרבות הגבוהה במובנה הרחב: אל מה שמוגדר במאמרו של עוז בלומן בגיליון זה כאותו חלק של התרבות "הקשה לרכישה והנוח לאיבוד, קרי: שקיומו דורש מאמץ ובחירה מתמידים – בחינוך, טיפוח, השבחה ועידון". השמרן יאמר אפוא: אסור לתת ליצר לב ההמון, לתהליכים הטבעיים של השחיקה, ההישרדות והברירה הטבעית, לעצב את פני התרבות.

מנגד, בתחומי הכלכלה והחברה, השמרן דוגל במתן אמון בתהליכים טבעיים, ומתנגד להתערבות מגבוה. הוא רוצה לצמצם את פעולתה של הממשלה אל ההכרחי, אל מה שיחידים אינם יכולים לעשות באופן יעיל. הוא אמור, מבחינה זאת, להתנגד לתקצוב התרבות. אלא אם ימנה את התרבות עם הדברים החיוניים שבלי התערבות הרשויות לא יצליחו להתקיים.

שניים מהדוברים, עורך מוסף ספרות ותרבות של 'הארץ' בני ציפר ועורך 'השילוח' יואב שורק, ניסו כל אחד בדרכו להעמיד גישה משלבת. תקצוב תרבות בכספי מדינה, סבורים שניהם, אינו מצב אידיאלי, והוא אף מטיל על התרבות צל חונק של חשש-לתכתיב-ממשלתי, ועל כן יש לחתור בטווח הארוך להפרדה בין התחומים הללו לבין קופת המדינה. אך נכון לעכשיו, אמר ציפר, בהיעדר תקצוב לא יוכלו להתקיים מיזמי תרבות גדולים כגון מוזיאונים, תזמורות ותיאטראות שאינם מתפלשים בחומר לוועדי עובדים. שבריר אחוז מכספי המיסים העצומים מופנה לתרבות, הזכיר שורק; האם דווקא כבשת רש זו, החיונית, היא שצריכה להרגיזנו? ציפר הזכיר שרק בארצות הברית,

בחוויותיה המצחיקות-מדכאות ממפגשים עם קוראות דתיות שתהו למה הנואפים בספריה אינם באים על גמולם הרע. התשואות קמו לה דווקא בכל פעם שחידדה את איבתה כלפי מימון תרבות. אם לא יהיה תקציב ממשלתי, אמרה לשמחת שומעיה, "יחדלו להתקיים מוסדות שלא מעניינים אף אחד, שזה נפלא. אני לא מבינה למה אני צריכה לממן את אמן המיצג הכושל מהפריפריה רק כי הוא החליט להיות אמן. הקטע של 'אוי-וי-וי', אם לא יהיה תאגיד השידור תהיה טלוויזיה כמו של ברלוסקוני, לא מקובל עליי".

כאן מחא הקהל כפיים, בו כנראה לעובדה כי תוכניות איכות המכבדות את צופיהן ואת מאזיניהן, ותוכניות תרבות-גבוהה בפרט, משודרות כמעט אך ורק בתחנות תאגיד השידור הציבורי "כאן", שעה שבתחנות הרדיו המסחריות-למחצה, האזוריות, אין למשל ולו שעה אחת לרפואה של מוזיקה קלאסית או ג'אז או מוזיקת עמים אותנטית, ובערוצים 12-13 שרידים של זיק בינה אחרון נסתרים רק בכמה רצועות שהרגולטור כופה עליהם לשדר. יש טעם רב בהתנגדות לשידור ציבורי ואף לרגולציית-תוכן על שידור של זכיינים, אך רמתם המבוזה של ערוצי השידור המסחריים היא עניין שמתנגדי השידור הציבורי צריכים לתת עליו את דעתם, לא לפטור אותו בלעג. כששבה לינור וחידדה את שלילתה המוחלטת לסיוע-מדינה לתרבות זכתה שוב לתשואות, וחוזר חלילה.

גם בני-שיחה המתונים יותר של לינור הצליחו לסחוט כמה פרצי מחיאות. מתי? כאשר אפשר היה לפרש משפט שלהם כמביע טינה או לעג כלפי עולם התרבות

שיש בה שכבה נרחבת של בעלי הון המוכנים להפנות את תרומותיהם לתרבות, מצליחה להתקיים תרבות גבוהה במימון פרטי.

לעומתם, הסופרת עירית לינור, שספריה זכו לאהדת קהל נרחב ונמכרו יפה, ייצגה את העמדה המחילה את חוקי השוק על התרבות. כדרכה, עשתה זאת בתקיפות מחויכת ובאירוניה עצמית בריאה. "תרבות צריכה להיות מצליחה", אמרה. "במובן הכי בזוי ונקלה: שיש קהל שרוצה לצרוך את התרבות. כדי שנוכל לנהל שיחה האם שיר הוא טוב או לא, האם אמן הוא טוב או לא, צריך שיהיו מספיק משתתפים בשיחה הזאת. הרעיון של אמנים שמקבלים מלגות מהממשלה פירושו פשוט שהמדינה נותנת כספים על כישלון". בוועדות הפרסים, סיפרה מניסיונה האישי, מעתירים כל-טוב מכספי הציבור על "אנשים שבאמת אף פעם לא שמעתי עליהם; אולי הכריחו את הדודה שלהם לקנות את ספר השירה שהאחיינית הלא מוכשרת כתבה. נותנים פרס כספי גדול כי לא נעים לתת פרס ראש הממשלה למישהו שמצליח לבד".

מה חשב הקהל במושב זה של כנס השמרנות – אותו נתח מקרב באי הכנס, אשר בחר בשעת צהריים עייפה לבוא למושב זה דווקא, ולא למקביליו שעסקו בתחומי משפט, משילות וכלכלה? אילו דעות מן המגוון אהב אותו פלח מתעניין-בתרבות של המגזר השמרני המתהווה בישראל? מדד מחיאות הכפיים, מפוקפק ככל שיהיה, יהיו שיאמרו מדד קפיטליסטי רחמנא ליצלן, ידריכנו. אחר ממנו אין לנו.

לינור גרפה את רוב מחיאות הכפיים. זאת, לא כאשר סיפרה על חיבתה האישית לאמנות. גם לא כששיתפה את הקהל

להישאר קול קורא במדבר, עץ נופל ביער שומם, כפי שקרה לכותב שורות אלו פעם ופעמיים במושב המדובר. נדרשת מסה קריטית של מתלהבים. כשהיא מצטברת, כשקמות באולם התשואות, הרושם הוא שזו דעת הקהל במקום – גם אם המוחאים בפועל הם מיעוט. הקהל היה מורכב מן הסולת והשמן, מאנשים משכילים שטרחו להקדיש את זמנם לכנס רעיוני חשוב מתוך רצון לקדם את הטוב. אבל כאשר באורח עקבי מחיאות הכפיים ניתנו רק למה שנראה כהתנגחות בתרבות הגבוהה, נוצר רושם ברור שזו דעת רובו.

כאשר במושב שעניינו תרבות שמרנית מועלות תשואות לשלילת תרבות-גבוהה משום שהיא נחלת מיעוט, ולשלילת תרבות-גבוהה כי היא לפעמים באמת לא מוצלחת, ולשלילת תרבות-גבוהה כי היא עולה לנו כסף, ולשלילת תרבות-גבוהה כי קידומה מחלל עקרונות שוק חופשי טהורים, ולשלילת תרבות-גבוהה בצחוק – כאשר מחיאות כפיים נלהבות ניתנות לכל אלה, ולא לשום דבר אחר מהדברים היפים והחדים והחדשים הנאמרים, ההרגשה היא שסנטימנט אנטי-תרבותי, אנטי-אליטיסטי, הוא המרחף בחללו של אולם.

מי שיכול להסביר איך מתוך עמדה או תדמית אנטי-תרבותית כזו תוכל להתבסס תנועה שמרנית משפיעה, משנת-תודעה, רצינית ובוגרת – שיקום.

והאמנות העכשווי. ציפר התבדח מעט על חשבונה של המוזיקה המודרניסטית, על "סימפוניה לקומקום חשמלי", ומחאו לו. גם כשאמר, בטרם הציג את הצד השני של המטבע, "שהאמנים יעניקו פרסים אחד לשני, לא הממשלה", הורעפו עליו חסדי מוחאי הכפיים. ואולם הקהל הצמא במופגן למסר שמרני על תרבות לא חנן את ציפר במחיאותיו כאשר העורך בעל עניבת הפרפר סיפק לו סחורה מקורית ומעודדת; למשל כשהסביר שדווקא סביבה שמרנית מאוד, כגון זו האירופית במאה הי"ט, כזו המפגינה נוקשות תרבותית, מידה של קונפורמיות ודבקות במסורות קלאסיות ואיננה מעודדת התנהגות אוונגרדית – היא הקרקע המצמיחה יוצרים פורצי דרך וגדולים באמת.

כך עלה גם בגורלו של עמיתי יואב שורק. את קורטוב נחת מחיאות הכפיים שלו לא קיבל על אמירות חיוביות שיכלו לשמח את שוחריה הנלהבים של תרבות שמרנית, הגרעין-לכאורה של היושבים באולם. לא כשאמר שלימוד הדף היומי הוא מפעל התרבות הגדול בישראל, גם לא כשהציע שהמייחד יצירות שמרניות עשוי להיות עמדת המוצא האוהבת שלהן כלפי החברה והעם. רק כשאמר שהתרבות היהודית המסורתית והתורנית עולה בערכה על תרבות החולין הישראלית עלו תשואות חן-חן: הוא הכניס להם!

לפרצי מחיאות כפיים יש דינמיקה מיוחדת. אין די בכך שאדם אחד יתחיל; הוא עלול

אלכס טל

כגוף ללא נשמה

יוצרי הגרסה הישראלית של השמרנות חוששים לצקת בה תוכן לאומי ודתי. ככה זה לא יכול לעבוד

לי מינוי לקומנטרי ליום הולדתי. והנה אני שוב מגוי. והרושם? למעט הבלחות של ברק מדי פעם, משעמם למדי. כמו שפודהורץ הבן לא מגיע למותניו של אביו בימי בחרותו, כך מייסדי המילייה השמרני לא הצליחו לגדל דור של בנים ונכדים מעניינים ורעננים. דומה כי שובל של עייפות אינטלקטואלית נסוך על כל גיליון. רוב החומר – בהחלט לא הכול – כבר לעוס, וכבר לא מסעיר, שלא לדבר על הטעם.

האם האשמה רק בי? האם התבגרתי 'מדי'? ללא ספק. עולם הרעיונות של בחור בבגרותו אינו דומה לזה של בעל בעמיו בגיל העמידה. אבל זה לא יכול להיות כל הסיפור. נדיר שתחושת שעמום מתעתעת. על מה ולמה, מיד.

*

האולם המלא מפה לפה, והעניינים שמעל לכל פה המתבוננות בבמה ובדוברים שעליה, הבהירו שמדובר באירוע יוצא דופן. המאות הרבות שרכשו כרטיס לכנס השמרנות בנייני האומה, ועוד רבים מאלה שלא הספיקו לעשות זאת, העידו שמדובר בתופעה. האמת היא שאין זאת הפתעה גדולה. באירופה השמרנות כבר שנים לא מעטות בקו עלייה, ובארה"ב אפשר לומר שהיא אשר ניצחה בבחירות האחרונות, ואולי תשוב ותנצח בבאות אחריהן. בארץ עדיין לא גועו ההד מהבחירות (שבינתיים התפוגגו

לפני לא מעט שנים, אולי יותר מכפי שהייתי רוצה להודות, ביקשתי ליום הולדתי השבעה-עשר מינוי לכתב העת 'קומנטרי'. לא את הכול הבנתי, ותולדות הניאור-שמרנות בארה"ב לא היו ידועות לי, אבל קראתי את כתב העת בשקיקה. בכל חודש מחדש קרעתי את עטיפת הניילון והתרגשתי לקרוא את טובי האינטלקטואלים של אותם ימים – אמצע שנות השמונים. הרעיונות סחפו אותי, אבל לא רק. סיפורים קצרים של ג'וזף אפסטיין, ביקורות מוזיקה, תיאטרון ואומנות של טרי טיצ'אוט, מכתבים למערכת וכמובן נורמן פודהורץ.

בין לבין גדלתי; ישיבה, צבא, שוב ישיבה, אוניברסיטה, משפחה וילדים ועבודה. במשך כל אלו קומנטרי ליווה אותי והעשיר את עולמי. בשלב מסוים, לקראת סיומה של המאה הקודמת, הרגשתי שעמום. כמובן, אי אפשר להוציא לאור מדי חודש גיליון שיהפוך עולמות ויגלה נסתרות. אבל עדיין, אחרי כעשור וחצי הרגשתי מיצוי. במקביל, וכנראה לא באופן בלתי תלוי, רמת כתב העת ירדה; פודהורץ האב נעלם לאיטו והוחלף על ידי בנו, וכך גם רוב הכותבים האחרים שהזדקנו. בעיות מימון הביאו לצמצום בגודל הגיליון, ואפילו להפחתת תדירות ההופעה. סופו של דבר, לא חידשתי את המינוי. חששתי – בכל זאת ידיד נעורים. אבל השמיים לא נפלו.

והנה, לפני כשנה, הפתיעו אותי ילדי ורכשו

להן) ומעלייתם-ונפילתם המטאורית כמעט של האגפים השמרניים בפוליטיקה. ללא ספק, השמרנות בארץ חיה, קיימת ובוועטת.

אבל (כן, האבל חייב לבוא) – משהתחילו הדוברים השונים לשאת את דברם, נאפפתי באותה הרגשת שעמום שאוחזת בי (כמעט) מדי חודש בקבלי את קומנטרי. לא שמעתי חידושים, והדוברים, במידה רבה, שכפלו את עצמם בצורה כזו או אחרת.

ועדיין זה לגמרי בסדר. כנסים כגון אלו אינם באים לחדש, במיוחד לא בכנס שיש בו מעין ייסוד של תנועה. הם באים להפגיש את הקהל עם מובילי התנועה ולתת לו להתחכך בינו לבינו. אלה גם אלה אינם באים להשתכנע או אפילו ללמוד, אלא להתחזק ולהתבסס בדרכם. וגם בזה יכול להיות עניין.

בבית, משקראתי את חוברת המאמרים המלווה את הכנס, הבנתי את מה שבשעת מעשה הרגשתי בצורה עמומה. חוסר העניין היה תסמין של חסר עמוק יותר. כדי לברור, יש לחזור ולשרטט קווים לסיפור השמרנות האמריקני, המהווה מעין נקודה ארכימדית לזרמי השמרנות הישראלית המתעצבים ומתגבשים לעינינו. אכן, שאלת טיב הייבוא של הרעיונות מהיבשת החדשה מזרחה למדינת ישראל ריחפה מעל מרבית הדוברים והדיבורים שבכנס השמרנות. את השרטוט אעשה ביד קלה ובהכללה, שכדרכה חוטאת לעיתים לפרטים אך מאפשרת את ראיית המכלול.

ארצות הברית היא מדינה שמרנית. למעט שתי רצועות החוף במזרח ובמערב וכמה ריכוזים אורבניים ביניהם, הנחות הבסיס השמרניות מובנות ברמה כזו או אחרת מאליהן. שם, ואפילו במעוזים הליברליים

שבקצוות, נשים וגברים הולכים לעבודה לבושים על פי קוד קבוע וקשוח. וכך, למשל, ויכוח כמו זה המתנהל בארץ על הגעה של בנות לבית הספר במכנסיים קצרים – ויכוח שהוכרע בינתיים – לא יעלה על הדעת בדרום-קרוליינה וגם לא בברוקלין שבניו-יורק. ההבדלים בין המרכז לקצוות מתגלעים בנושאים כמו ערכי משפחה, כנסייה, עבודה, היחס לשלטון ולהנדסה חברתית ורתיעה בסיסית מניפוזן של מסגרות חברתיות מסורתיות. ב"אמריקה האמצעית", זו שבין החופים, מה שהיה, במידה רבה, הוא מה שצריך להמשיך להיות.

כל זה שמרנות. השמרנות החדשה, הניאו-קונסרבטיביות (ובקיצור ניו-יורק), שונה. מייסדיה גדלו בעשורים שאחרי מלחמת העולם השנייה באותן רצועות דקות שלחופי ארה"ב. ואם נדייק: בעיר ניו-יורק. פוליטית הם היו הניצים שבשמאל, שהתפקחו ממנו על רקע מלחמת וייטנאם והמלחמה הקרה. רובם היו אינטלקטואלים יהודים וחילונים. עולמם התרבותי היה מבוסס על מה שקרוי "הקנון המערבי" בספרות, באומנות ובמוזיקה. את זה הם שיקעו בכתב העת שהפך להיות השופר שלהם, הקומנטרי. זה גם מה שריתק את כותב שורות אלו בצעירותו.

החשוב לענייננו כאן הוא שעולמם הרוחני לא היה דתי. כאינטלקטואלים שעברו ל"מחנה האויב", הם לא היו אנטי-דתיים, אך האלוהים לא היה נוכח בעולמם. כך עברו להן שנות השבעים והשמונים של המאה העשרים, ועם שנות התשעים הם – ככל האדם – הזדקנו ונעלמו מהבמה הציבורית. בד בבד הקנון המערבי הלך ואיבד את מקומו בחברה האמריקנית. על המתרחש בחוגים הליברליים

והמורכבות של ימין אינטלקטואלי היו קשים מדי לעיכול, כפי שהיו קשים גם לעיכולה של הנצרות השמרנית שבארצות הברית. במקביל, וכמו כדי להוכיח זאת, החלו להיווצר קשרים עמוקים בין אמריקה הנוצרית האונגליסטית לבין אנשי היישובים ביהודה ושומרון. גם אלה וגם אלה חווים באופן עמוק שני אלמנטים קיומיים בחייהם: אלוהים ומולדת.

*

בסופו של יום, השמרנות לבדה היא מסגרת. מסגרת המאפשרת חופש כלכלי, משפחתיות, יזמות, לאומיות. אבל כל אלו הם גוף. הנשמה חסרה, ובלעדיה חסר הברק וניצוץ החיים. בימי הניאוקון היה שם הקגנון המערבי. אצל אמריקה הנוצרית יש אלוהים. ולשניהם ישנה המולדת. ואלו היו חסרים בכנס השמרנות של ירושלים 2019.

בכנס, ובחברת 'השילוח' שלו, לא שמעתי את מילות הבסיס האלו. נכון. הזכירו ללא הרף את המסורתיות, ואת העובדה שהעם היושב בציון עורך סדר, מל את בניו וצם ביום כיפור. אך כל אלה הם מסגרת. נכון, מסגרת של שייכות, אבל עדיין רק מסגרת. כמו המשפחתיות שיוחד לה מאמר שלם בחוברת. ישיבה משפחתית לסעודת שבת היא ללא ספק חיובית ומעודדת. הנכונות של בני הבית לעזוב לשעה-שעתיים את המסכים והרשתות חשובה ביותר. יחד עם זה, אין פה שאר רוח. אלוהים לא נוכח. השריר הרליגיוזי רפה, והעיקר – אין מאמץ לחזקו.

מילה נוספת ריחפה דמומה בחלל האולם. מולדת. ברור היה שאין בין הדוברים והנוכחים שבכנס שמאל ממשי. אולי מעט 'שמאל ציוני', כמו גדי טאוב, שהודה שבעצם ערק מגבולות מחנה נעוריו. אבל את

ובאקדמיה אין טעם להרחיב: הדברים ידועים; אך גם במעוזי השמרנות המסורתית אין לסחורה הוותיקה קונים. עשרות מיליוני הנוצרים הפונדמנטליסטים והאונגליסטים חזקים וסוחפים יותר מתמיד, והדת, אלוהיה ומשיחו תופשים את מרכז הבמה. בכך הם שונים מאוד מחוגי הניאוקון שלעיל, וקשה להגזים בעומק החוץ ביניהם. אכן, הסלידה מהנשיא טראמפ, שאמריקה זו הצביעה לו בהמוניה, עולה מדפי הקומנטרי כמעט כמו שהיא עולה מדפי הניו-יורק טיימס והושינגטון פוסט.

יחד עם זאת, לא מעט מן המשותף בין שתי הקבוצות, ובראשם היחס למולדת. ל'בייס' השמרני של היבשת מעולם הייתה הפטריוטיות טבעית. לליברלים מן השמאל שגדלו באורבניקה הניו-יורקית הבין-לאומית זה היה הרבה יותר קשה. ומשעשו זאת, הם נתנו בכך גט פיטורין לביתם הישן. כך או כך, הם – בניגוד לשמאל ולאקדמיה – מעולם לא התביישו במולדתם או הצניעו אותה.

ובחזרה לארץ. האנשים שהביאו את השמרנות לארץ שייכים, שוב בהכללה מסוימת, לקבוצת הניאוקון שעל ברכיה גדלו. הדוגמה המובהקת היא כמובן אנשי 'שלם' לגוניהם השונים. הם, בניגוד למוריהם, היו בחלקם בעלי רגש דתי עמוק שליווה את עלייתם לארץ ואת תהליך ההתאמה המושגי לסביבה הארצישראלית (כפי שניתן היה לראות מכותרתה של ההרצאה של אחד מראשי הקבוצה – יורם חזוני). בארץ הם לא הצליחו. הקהל המתאים ביותר באופן טבעי היה הציבור הימני-אידיאולוגי של גוש אמונים. אך קהל זה לא חונק על בסיס הקגנון המערבי ולא היה מצוי כמעט בתרבות שאינה תורנית-ישיבתית או ישראלית-פלמ"חית. התחכום

הצירופים "נחלת אבות", "יהודה ושומרון", "ערש תרבותנו" ודומיהם לא שמעתי. נכון, ניתן לומר שגם מולדת היא מסגרת, אבל לא כך הוא. מולדת היא ערך קיומי 'קשה'. נלחמים עליה, שופכים עליה דם. היא לא סתם מסורת. היא 'ייהרג ואל יעבור'. ולכן הקשר בין מולדת לאלוהים הוא לא מקרי. הימין האידיאולוגי בארץ הוא דתי, ובחלקו המשמעותי הדת היא בסיס חייו.

הברק, הנשמה ושאר הרוח חסרו לי בכנס השמרנות הראשון, והפכו אותו לאפור, ומעט משעמם.

מדוע? מדוע המילים המפורשות לא נשמעו ובוודאי שלא הודגשו בכנס ובחוברת? הרי רוב הנוכחים חבשו כיפה לראשיהם או לבשו חצאית למותניהן. כולם, בהכללה מאוד לא גסה, היו ימניים. גם אלוהים וגם מולדת לא רק שלא זרים להם, הם אכן חלק מהותי בחייהם. האם בשבילם עולם השמרנות הוא מרכיב נלווה, ללא שיג ושיח עם שורש קיומם? אני חושב שלא כך הוא. אבל הקישור בין העולמות השונים של אותם אנשים עדיין לא נוצר.

על רקע זה באה קריאת הכיוון של הכנס. דומה שמארגניו ומממניו מעוניינים לעצב את מסר השמרנות בצורה שתתאים לציבוריות הישראלית בכללותה. ואלוהים לא נוכח, בוודאי במופע הרליגיוזי שלו, ב'עמך ישראל'. גם לא מולדת. מסר השמרנות מכון לבנייתה של חברה אזרחית; מסורתית, נטולת פוליטיקת זהויות, מריטוקרטית. אבל לא אידיאולוגית. לא אליטיסטית. והאידיאולוגיה היא תמיד במיעוט, ותמיד בקודקוד הפירמידה.

אפשר לומר שהשאלה החשובה ביותר שריחפה מעל הכנס ובתוכו היא כיצד מייבאים את השמרנות מארצות הברית לישראל. הניסיון הראשון של סוף המאה הקודמת לא צלח. והאמת, מסתבר שהוא לא צלח גם בארץ המקור. כעת, בסבב השני שלו, מנסים שוב. ודומה שביבוא הנוכחי יש רצון לייבא מודל 'רזה', כזה שיתאים לכולם. ללא דת מודגשת מדי וללא מולדת מונכחת מדי. בארץ המקור, ב'אמריקה האמצעית', בבסיס השמרנות האמריקנית, שני המרכיבים קיימים ומשתלבים זה בזה.

במידה רבה הצדק עם ה'יבואנים'. הרחוב של מדינת ישראל הוא מסורתי, אבל חילוני במובהק. האוונגליסט מווירג'יניה ירגיש זר לא רק בתל-אביב אלא גם במודיעין ובחדרה. מנגד, בהר-ברכה הוא ירגיש – ומרגיש – בבית. דיבור על אלוהים לא מתאים לחברה הישראלית מכיוון שהיא לא נמצאת בשיח עמו. גם המולדת היא לא מטבע עובר לסוחר, לא בתל-אביב וגם לא בחדרה. אבל כן בהר-ברכה.

אלא שכאן עולה שאלת החיות. בארצות הברית מקור חיותה של האידיאולוגיה השמרנית היה בעבר הקנון המערבי וכעת הוא אלוהים. במצבה הנוכחי, החברה הישראלית אינה מוכנה לא לזה ולא לזה. האם ניתן להביא ולמסד את אדני השמרנות ללא אלמנט מחייה? אף שיש לי מחשבות בנידון, אני חושש לתת תשובה החלטית, ובינתיים ממתין על הקווים.

ומה באשר למנוי על קומנטרי? הוא בהוראת קבע. מעצלות, או מתקווה, עדיין לא ביטלתי.

ד"ר אלכס טל מנהל את הוצאת הספרים של אוניברסיטת בר-אילן ומרצה לתלמוד.